

1. Z jakiej ochrony sądowej korzystam w tym kraju jako ofiara naruszeń praw człowieka w kontekście biznesu? Czy ta ochrona obejmuje odszkodowanie?

Ofiarom naruszeń praw człowieka w kontekście biznesu przysługuje ochrona na szczeblu sądów powszechnych.

Osoby, których prawa zostały naruszone, mogą dochodzić ochrony w postępowaniu cywilnym albo w postępowaniu karnym przed sądem powszechnym, a następnie – w stosownych przypadkach – przed Trybunałem Konstytucyjnym.

W razie naruszenia o charakterze cywilnym ofiara może zwykle dochodzić swoich praw, wytaczając powództwo o spełnienie świadczenia, w drodze którego można wnieść o wykonanie dowolnego zobowiązania prawnego. Powód może zazwyczaj zażądać od pozwanego wydania określonej rzeczy, wykonania określonej czynności, zaprzestania lub zaniechania niezgodnej z prawem działalności bądź znoszenia określonych działań. Powód może również dochodzić wykonania zobowiązania do zapłaty odszkodowania lub zadośćuczynienia za szkodę wyrządzoną z winy pozwanego.

Jeżeli prawa ofiary zostały naruszone wskutek czynu wypełniającego znamiona przestępstwa, ofiara może wnieść zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa do dowolnego organu policji, prokuratury lub – ustnie – w sądzie. Po wpłynięciu takiego zawiadomienia prokurator może wytoczyć powództwo przed sąd, który następnie orzeka o winie i karze. W orzekaniu sąd jest niezależny i związany wyłącznie przepisami prawa.

Jeżeli wskutek przestępstwa ofiara poniosła uszczerbek na zdrowiu lub szkodę majątkową lub niemajątkową bądź domniemany sprawca wzbogacił się w rezultacie przestępstwa ze szkodą dla ofiary, ofiara może wnieść do sądu o nałożenie na oskarżonego – w drodze wyroku skazującego – obowiązku wypłacenia odszkodowania/zadośćuczynienia z tytułu szkody poniesionej przez ofiarę wskutek przestępstwa (tzw. powództwo adhezyjne) [1]. Ofiara musi wytoczyć powództwo adhezyjne przed przeprowadzeniem dowodów na rozprawie, a najpóźniej w trakcie pierwszych negocjacji w sprawie porozumienia dotyczącego winy i kary, jeżeli zawarto takie porozumienie.

Ofiara naruszenia praw człowieka nie może odwołać się od wyroku sądu w zakresie jego części dyspozytywnej (tzn. samego rozstrzygnięcia). Ofiara może jednak zaskarżyć postanowienie sądu w przedmiocie odszkodowania/zadośćuczynienia lub powołując się na zarzut, że nakazany zwrot bezpodstawnego wzbogacenia jest niewłaściwy, jeżeli ofiara podniosła taki zarzut.

2. Czy w tym kraju istnieją specjalne przepisy dotyczące rażących przypadków łamania praw człowieka? Czy przepisy te mają zastosowanie do przestępstw przeciwko środowisku lub poważnych przypadków wyzysku pracowników?

Rażące przypadki łamania praw człowieka traktuje się jako przestępstwa przewidziane przepisami kodeksu karnego. Orzekając w sprawie, sąd uwzględnia charakter i powagę przestępstwa, jak również sytuację sprawcy i chronione prawnie interesy ofiary. Co do zasady w kodeksie karnym przewidziano surowsze kary i wyroki za niektóre przestępstwa kwalifikowane charakteryzujące się zwiększoną szkodliwością społeczną. Zwiększona szkodliwość może się przejawiać poważniejszym zagrożeniem dla ofiary lub poważniejszą szkodą wyrządzoną ofierze przestępstwa, sposobem popełnienia przestępstwa lub szczególnym motywem działania. Przykładowe przestępstwa kwalifikowane to przestępstwa popełnione umyślnie lub przez rażące niedbalstwo, przestępstwa w warunkach recydywy oraz przestępstwa skutkujące znacznym przysporzeniem majątkowym, poważnym uszczerbkiem na zdrowiu lub śmiercią.

Kodeks karny zawiera odrębny tytuł poświęcony przestępstwom przeciwko środowisku. W kodeksie karnym określono nie tylko znamiona przestępstwa typu podstawowego, ale również znamiona typu kwalifikowanego, które wskazują na zwiększoną szkodliwość społeczną czynu, a także przewidziano surowsze kary za takie przestępstwa, w tym nawet karę pozbawienia wolności w przypadku osób fizycznych i rozwiązania podmiotu w przypadku osób prawnych.

Omówione powyżej przepisy stosuje się odpowiednio w przypadku wyzysku pracowników. W kodeksie karnym nie zdefiniowano pojęcia „wyzysku pracowników”, ale do jego zakresu znaczeniowego można zaliczyć niewolnictwo i poddaństwo [2], pracę przymusową oraz inne formy wyzysku [3], które traktuje się jako przestępstwo handlu ludźmi. Pojęcie to może również obejmować szczególnie niegodne warunki pracy [4], które stanowią jedną z podstawowych cech przestępstwa nielegalnego zatrudniania cudzoziemców. W odniesieniu do tych przestępstw przewidziano również pewne znamiona typu kwalifikowanego, których wypełnienie pociąga za sobą surowsze kary.

3. Jestem ofiarą naruszenia praw człowieka wynikającego z działalności europejskiej korporacji transnarodowej, które miało miejsce poza Unią Europejską. Czy mam dostęp do wymiaru sprawiedliwości w tym kraju, jeżeli nie jestem obywatelem UE lub nie mieszkam w UE? Na jakich warunkach mogę wysuwać roszczenia w związku z naruszeniem moich praw? Gdzie mogę znaleźć dodatkowe informacje?

Zasadniczo zastosowanie mają zasady określone w odpowiedzi na pytanie 1. Organy czeskie są właściwe przede wszystkim do rozpoznawania naruszeń, które miały miejsce na terytorium Republiki Czeskiej, chyba że prawo Unii lub postanowienia umów międzynarodowych stanowią inaczej.

4. Czy rzecznicy praw człowieka, organy ds. równości lub krajowe instytucje praw człowieka pomagają ofiarom naruszeń praw człowieka dokonywanych przez europejskie korporacje transnarodowe poza Unią Europejską? Czy organy te mogą zbadać moją sprawę, jeżeli nie jestem obywatelem UE lub nie mieszkam w UE? Czy w tym kraju są inne służby (takie jak inspektorat ochrony środowiska lub inspekcja pracy), które mogą zbadać moją sprawę? Gdzie mogę znaleźć informacje o moich prawach?

W ramach niektórych swoich kompetencji Rzecznik Praw Obywatelskich może zapewniać pomoc i ochronę ofiarom naruszeń praw człowieka w kontekście biznesu. Rzecznik może w szczególności udzielać pomocy obywatelom Unii, rozpoznawać skargi na działania organów administracji państwowej oraz współpracować z ofiarami dyskryminacji i zapewniać im doradztwo. Jeżeli chodzi o udzielanie pomocy obywatelom Unii, wszyscy obywatele Unii mogą się zwrócić do rzecznika w sprawach dotyczących ich praw jako pracowników i obywateli Unii. W tym zakresie rzecznik udziela obywatelom Unii informacji na temat przysługujących im praw, organów, z którymi powinni się skontaktować, oraz możliwych dalszych kroków. Rzecznik zapewnia również doradztwo w przypadkach podejrzenia dyskryminacji ze względu na narodowość oraz jeżeli złożono wniosek o wszczęcie postępowania w przedmiocie dyskryminacji. Rzecznik może kontaktować się ze swoimi odpowiednikami w innych państwach członkowskich UE. Poza Rzecznikiem Praw Obywatelskich ofiary naruszeń praw człowieka w kontekście biznesu mogą zwrócić się również do czeskiego ośrodka SOLVIT. Ośrodek SOLVIT rozpoznaje skargi w przypadkach, w których organ publiczny państwa członkowskiego UE nie przestrzega prawa Unii, czego skutkiem jest naruszenie praw osób (zarówno fizycznych, jak i prawnych).

Rzecznik Praw Obywatelskich rozpoznaje również skargi na działania organów administracji państwowej nadzorujących wypełnianie zobowiązań przez podmioty prywatne (zwykle dotyczy to inspektoratów i organów nadzoru). Rzecznik nie może jednak bezpośrednio badać działalności takich prywatnych podmiotów. Istotne jest również to, że Rzecznik Praw Obywatelskich jest krajowym organem ds. równego traktowania i ochrony przed dyskryminacją. W tym zakresie rzecznik współpracuje z ofiarami dyskryminacji i zapewnia im doradztwo.

Ponadto w Republice Czeskiej w każdym sektorze administracji państwowej funkcjonują krajowe instytucje nadzorcze. Co do zasady instytucje te przyjmują sugestie i skargi od obywateli. Jeżeli w wyniku kontroli wykryją naruszenie przepisów, mogą przede wszystkim zobowiązać sprawców naruszeń do naprawienia sytuacji, a przypadku poważniejszych naruszeń – nałożyć grzywnę. Wspomniane instytucje to m.in. organy Czeskiej Inspekcji Handlowej (Česká obchodní inspekce) w odniesieniu do towarów i usług, Czeska Inspekcja ds. Rolnictwa i Żywności (Státní zemědělská a potravinářská inspekce) oraz Państwowy Urząd Weterynaryjny (Státní úřad inspekce práce) w odniesieniu do środków spożywczych, a także regionalne ośrodki ds. zdrowia publicznego w odniesieniu do produktów kosmetycznych i artykułów przeznaczonych do kontaktu z żywnością. Ponadto w sprawach pracowniczych organami właściwymi są: Państwowa Inspekcja Pracy (Státní úřad inspekce práce) i regionalne inspekcje pracy, a w sprawach ochrony środowiska można skontaktować się z Czeską Inspekcją ds. Ochrony Środowiska (Česká inspekce životního prostředí). Właściwość miejscowa tych instytucji obejmuje zwykle wyłącznie terytorium Republiki Czeskiej.

5. Czy w tym kraju nakłada się na europejskie korporacje transnarodowe obowiązek ustanowienia mechanizmów rozpatrywania skarg lub zapewnienia usług mediacji w sprawach naruszeń wynikających z ich działalności gospodarczej? Czy obowiązek ten ma również zastosowanie do naruszeń, które miały miejsce poza Unią Europejską? Kto odpowiada za monitorowanie takich działań w tym kraju? Czy są dostępne oficjalne raporty zawierające informacje o funkcjonowaniu tych systemów?

W prawie czeskim nie nakłada się na europejskie korporacje transnarodowe obowiązku ustanowienia mechanizmów rozpatrywania skarg, zapewnienia usług mediacji w sprawach naruszeń wynikających z ich działalności gospodarczej ani obowiązku monitorowania tej działalności. W związku z tym rząd czeski co najmniej zaleca przedsiębiorstwom, aby rozważyły wdrożenie własnych, wewnętrznych mechanizmów zapewnienia należytej staranności w celu wykrywania i eliminowania ryzyka naruszeń praw człowieka [5]. Mechanizmy te powinny obowiązkowo obejmować grupy zainteresowanych stron, tj. pracowników i obywateli, których sprawy te bezpośrednio dotyczą. Opisane zalecenie rządowe nie jest jednak prawnie wiążące.

6. Czy mam szczególne prawa, jeżeli jestem bezbronną ofiarą i chcę dochodzić roszczeń z tytułu naruszeń praw człowieka w kontekście biznesu? Czy przysługuje mi prawo pomocy, a jeżeli tak, to na jakich warunkach? Jakie koszty zostaną pokryte w ramach prawa pomocy? Czy prawo pomocy przysługuje mi na takich samych warunkach, jeżeli nie jestem obywatelem UE i nie mieszkam w UE?

Każdy, kto dochodzi ochrony swoich praw jako strona postępowania cywilnego, może zwrócić się do sądu o wyznaczenie pełnomocnika procesowego. Sąd wyznacza pełnomocnika procesowego, pod warunkiem że strona spełnia przesłanki zwolnienia z opłat sądowych, a wyznaczenie pełnomocnika jest niezbędne do celów ochrony interesów tej strony. Jednocześnie sąd powołuje adwokata wyłącznie wówczas, gdy wymaga tego ochrona interesów strony (w szczególności w przypadku bardziej złożonych postępowań), lub w sprawach, w których obowiązuje przymus adwokacki (lub notarialny).

W postępowaniu karnym ofiary przestępstw otrzymują pomoc specjalistyczną, w tym pomoc psychologiczną, społeczną, prawną, informacje prawne i możliwość skorzystania z programów sprawiedliwości naprawczej. Ofiara ma również prawo dostępu do informacji na temat sprawy, w której padła ofiarą przestępstwa. Prawo pomocy obejmuje m.in. reprezentację w postępowaniu przed sądem i innymi organami, udzielanie porad prawnych, sporządzanie pism procesowych i opracowywanie analiz prawnych.

Ofiara, która poniosła ciężki uszczerbek na zdrowiu wskutek przestępstwa popełnionego umyślnie, oraz pozostający przy życiu bliski ofiary, która zmarła wskutek przestępstwa, mogą wystąpić o pomoc prawną udzielaną nieodpłatnie lub za obniżoną opłatą. Sąd przyznaje pomoc prawną udzielaną nieodpłatnie lub za obniżoną opłatą, jeżeli ofiara lub jej pozostający przy życiu bliski wykaże, że jej/jego sytuacja finansowa nie pozwala na pokrycie kosztów ustanowienia pełnomocnika procesowego. Sąd przyznaje taką pomoc również wtedy, gdy ofiara lub jej pozostający przy życiu bliski wnieśli o odszkodowanie, a reprezentacja przez pełnomocnika procesowego nie jest wyraźnie zbędna. Ponadto nieodpłatną pomoc prawną przyznaje się – na wniosek – najbardziej bezbronnym ofiarom, w tym: dzieciom, osobom w podeszłym wieku, osobom niepełnosprawnym oraz ofiarom przestępstw określonych w przepisach prawa, w tym ofiarom handlu ludźmi. Zasadniczo osoby te mają prawo do otrzymania nieodpłatnej pomocy specjalisty i dodatkowe prawa szczególne, np. prawo do ubiegania się o zakaz wszelkich kontaktów sprawcy z ofiarą i prawo do ochrony podczas przesłuchania lub składania zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa.

Osoby będące w sporze z osobą zamieszkałą lub mającą siedzibę poza terytorium Republiki Czeskiej, których sytuacja finansowa nie pozwala na pokrycie kosztów postępowania sądowego, mogą ubiegać się o pomoc prawną w sporach transgranicznych na podstawie [dyrektywy](#) dotyczącej pomocy prawnej w sporach transgranicznych. Pomoc taka obejmuje przedprocesową pomoc prawną służącą rozstrzygnięciu sporu przed wniesieniem sprawy do sądu, pomoc prawną w trakcie wnoszenia sprawy do sądu oraz reprezentowanie w sądzie, a także pomoc w zakresie kosztów postępowania lub zwolnienie z tych kosztów.

Osoby, które nie są obywatelami Unii i nie zamieszkują w UE, ale są ofiarami naruszeń praw człowieka w związku z działalnością gospodarczą prowadzoną na terenie Republiki Czeskiej, mają dostęp do pomocy prawnej na tych samych zasadach co obywatele Republiki Czeskiej.

[1] § 43 ust. 3 ustawy nr 141/1961 o postępowaniu karnym (kodeksu postępowania karnego)

[2] § 168 ust. 1 i § 168 ust. 2 lit. d) kodeksu karnego (handel ludźmi)

[3] § 168 ust. 1 i § 168 ust. 2 lit. e) kodeksu karnego (handel ludźmi)

[4] § 342 ust. 1 kodeksu karnego (nielegalne zatrudnianie cudzoziemców)

[5] Krajowy plan działania na rzecz biznesu i praw człowieka na lata 2017–2022 (Národní akční plán pro byznys a lidská práva na období 2017–2022), s. 30
Ostatnia aktualizacja: 28/07/2020

Za wersję tej strony w języku danego kraju odpowiada właściwe państwo członkowskie. Tłumaczenie zostało wykonane przez służby Komisji Europejskiej. Jeżeli właściwy organ krajowy wprowadził jakieś zmiany w wersji oryginalnej, mogły one jeszcze nie zostać uwzględnione w tłumaczeniu. Komisja Europejska nie przyjmuje żadnej odpowiedzialności w odniesieniu do danych lub informacji, które niniejszy dokument zawiera, lub do których się odnosi. Informacje na temat przepisów dotyczących praw autorskich, które obowiązują w państwie członkowskim odpowiedzialnym za niniejszą stronę, znajdują się w informacji prawnej.